

Cartografia visual: Anàlisi de les aplicacions dels plans d'urbanisme del Casc Antic de Lleida a través de la fotografia analògica

Visual cartography: Analysing the applications of city planning projects in the Old Town of Lleida through analog photography

REBUT: 11/07/2025 ■ ACCEPTAT: 22/09/2025

Júlia Moncasí Borràs / Investigadora independent, Antropòloga Social i Cultural, Gestora del Patrimoni Cultural i Museòloga / <https://orcid.org/0009-0002-3317-8641>

Resum

El propòsit d'aquesta investigació, a través de l'antropologia visual, és recollir la pluralitat de mirades del Casc Antic de Lleida amb l'objectiu de qüestionar l'estetització de les seves àrees, properes al Turó de la Seu Vella, segons els discursos oficials vinculats al turisme patrimonial. Com a centre neuràlgic de la ciutat des de fa segles, el Casc Antic – antic barri del Canyeret – ha sigut escenari de nombroses aplicacions de plans urbanístics que busquen un embelliment del barri a través de propostes de caràcter gentrificador relacionades amb el sector serveis, l'empresa privada i l'oci nocturn. Enmig d'aquests dos processos constantment actius – l'estetització del barri i la gentrificació – s'hi troba el Conjunt Monumental de la Seu Vella, que treballa per ser declarat com a patrimoni mundial per la UNESCO a través del seu propi procés de patrimonialització, el qual esdevé, sense voler-ho, una de les pedres angulars que mouen els plans d'urbanisme aplicats en la seva zona d'esmorçament. Les fotografies analògiques que acompanyen l'article recullen una breu evolució del barri entre els anys 2021 i 2025, que continua sent una de les zones de la ciutat més degradades i socialment marginalitzades.

Paraules claus

Gentrificació, patrimoni cultural, turisme patrimonial, centre històric, Lleida, UNESCO.

Abstract

The purpose of this research, through visual anthropology, is to collect the plurality of Views of the Old Town of Lleida with the aim of questioning the aestheticization of its areas close to the Hill of the Old Cathedral of Lleida according to the official discourses linked to heritage tourism. As the nerve centre of the city for centuries, the Old Town – the old Canyeret district – has been the scene of numerous applications of urban plans that seek to embellish the neighborhood through gentrifying proposals related to the services sector, private business and the offer of numerous establishments related to consumption. In the midst of these two constantly active processes – the aestheticization of the neighborhood and gentrification – is the Monumental Complex of the Seu Vella, which works to be declared a world heritage by UNESCO through its own patrimonialization process, which becomes, unwittingly, one of the cornerstones that move the urban planning plans applied in its buffer zone. The analogue photographs that accompany the article reflect a brief evolution of the neighborhood between 2021 and 2025, which continues to be one of the most degraded and socially marginalized areas of the city.

Keywords

Gentrification, cultural heritage, heritage tourism, historical centre, Lleida, UNESCO.

INTRODUCCIÓ: EVOLUCIÓ URBANA DE LA CIUTAT DE LLEIDA

Els inicis del primer assentament de la ciutat – la ciutat ibèrica Iltrida o Itirta – es situen entre dos dels actual turons, el de la Seu Vella i el de Gardeny, i als peus del riu Sícoris (actual Segre). Un cop els romans vencen els ilergets, converteixen el primitiu poblat ibèric en cap del municipi de Ilerda (principis del segle I a.C.). El nucli antic de la ciutat es trobava situat entre la Roca Sobirana (on s'hi construirà l'alcàsser de la Suda), la Roca Mitjana (emplaçament de la Seu Vella) i la Roqueta (sota la vella Catedral), tot un recinte que romandrà emmurallat fins l'època moderna, i que rebrà el nom de «Castell Principal» pels dissenyadors i enginyers militars del segle XVIII.

Com a tal, el moment pel qual es comença a configurar la trama actual del Casc Antic és durant l'edat mitjana (des del segle V fins al segle XV). A la ciutat de Larida hi ha el domini sarraí durant 430 anys (719 - 1149), malgrat no en queden testimonis urbanístics (call jueu), arquitectònics o artístics. A partir del segle XII apareixen els ravals històrics a la ciutat al voltant de les seves parròquies medievals: Sant Llorenç, Sant Martí (el barri universitari dins les muralles) o Sant Hilari. És l'època de creixement de la ciutat: s'eixamplen les muralles fins a la seva ubicació final (actual Rambla Ferran, seguint el curs del riu Noguerola), es configura l'actual Casc Antic, comencen les obres de construcció de la Seu Vella (1203-1431) i neixen les primeres factories industrials a la zona, amb especial rellevància econòmica per a la ciutat la relacionada amb les adoberies (on el seu barri gremial quedava situat al costat d'aquest traçat de muralla eixamplat). És el naixement d'una nova classe social: l'aristocràcia terratinent, la burgesia, la noblesa.

Durant el renaixement, Lleida transita de l'època medieval cap a la revolució industrial i comencen a evolucionar i configurar-se elements de la ciutat de l'actual perspectiva i trama urbana com la plaça Sant Joan o el Carrer Major. Pateix també les conseqüències de dos escenaris bèl·lics d'especial rellevància i amb un fort impacte: amb el Setge de 1464 rep una de les majors destruccions de la ciutat i la seva trama urbana, i una de les pitjors destruccions amb la Guerra de Successió de 1707 (Cuit Campayo, 2016), moment pel qual es tanca el Conjunt Monumental del Turó de la Seu Vella com a caserna militar; aquests dos fets produeixen un trencament i destrucció de la forma física de l'antiga ciutat. És en aquest període que comencen les obres de construcció de la Catedral Nova (1761 - 1789) per tal de poder recuperar en un nou espai les funcions litúrgiques que s'havien manllevat a la Seu Vella.

Amb l'arribada de la ciutat moderna i contemporània, la ciutat de Lleida s'industrialitza més tard que la resta de ciutats catalanes (concretament durant la segona revolució industrial). Amb l'arribada del ferrocarril a la ciutat (1860) s'accelera la consolidació del capitalisme a la ciutat que dirigeix els seus processos d'urbanització amb: la destrucció de l'antiga muralla (1861-1893) i la construcció de grans avingudes que eixamplen la ciutat, guanyen espai a la banqueta del riu i on es situen les indústries i bancs – Avinguda Francesc Macià-Rambla Ferran, Avinguda del Segre i el Carrer Príncep de Viana – es consoliden les zones urbanes i suburbanes i apareix el primer pla d'ordenació urbanística, el Pla Fontserè (1865) el qual presenta el pla de l'Eixample de Lleida en el perímetre de les muralles que s'havien d'enderrocar.

Ja a partir del segle XX, el procés d'urbanització de la ciutat guanya terreny a l'altra banda del riu Segre i en els exteriors del traçat de l'antiga muralla – barris de Pardinyes, Balàfia i Cappont – que consoliden una connexió radial entre dos territoris: el de dins la ciutat i el de fora, segons les antigues portes d'entrada de la muralla, i a través del sistema de rondes urbanes de la ciutat; la més important d'aquestes serà Rambla Ferran, on s'hi concentren els edificis públics més

importants del moment. Amb l'esclat de la Guerra Civil la destrucció a la ciutat és especialment severa, fins al punt que la secció «Dirección General de Regiones Devastadas» comptabilitza en un 75% la destrucció total de les infraestructures de la ciutat (Pamplona, 2017). Per tant, el període de postguerra està sobretot marcat per la reconstrucció d'una ciutat profundament desvertebrada i amb una manca d'univers narratiu entre el passat, el present i el futur marcat per aquest paisatge de repressió social i assimilació del règim franquista, reforçant, encara més, l'efecte del *buit urbà*, que s'analitza més endavant.

Arribats al tercer quart del segle XX es destaca el Pla General d'Ordenació Urbana (POU) de l'any 1957 el qual regula l'edificació de la ciutat i impulsa la construcció dels polígons industrials, i la seva posterior proposta de modificació de l'any 1969 que en simplifica les condicions normatives de les ordenances. En aquests anys la ciutat creix considerablement, la població es duplica en una dècada i s'arriba als anys noranta amb un inici del període de «urbanisme democràtic».

METODOLOGIA

Des d'un punt de vista teòric, seguint les normalitzacions de la UNESCO en les declaracions de patrimoni mundial, el barri més proper al Turó de la Seu Vella és anomenat *zona d'esmoreïment*: aquella que, a més, el seu ús i desenvolupament queden restringits jurídica i consuetudinàriament per reforçar la seva protecció (UNESCO, 2008, p.29). A través de la fotografia analògica, s'ha fet un recull de les esletxes per on es pot veure la Seu Vella des d'aquesta zona d'esmoreïment – el barri del Casc Antic –, situant el monument en les relacions quotidianes i socials del seu barri, i mostrant quins exemples de processos d'embelliment s'han aplicat.

S'ha dut a terme un enregistrament de l'experiència: la realitat social i cultural d'un dels barris més marginalitzats i degradats de la ciutat de Lleida que ha topat durant anys amb processos de gentrificació fallits, d'una banda, i de l'altra banda, amb ser l'escenari principal d'un procés de patrimonialització. L'aplicació i impacte d'aquestes dues activacions queden qüestionades per les fotografies en com es relacionen els veïns del barri amb el propi Conjunt Monumental, com es fan seus els conceptes i discursos de la UNESCO que parlen d'identitat o tradicions vives i quins resultats tenen els processos d'embelliment al barri.

Aquest projecte fotogràfic es relaciona, principalment, amb el concepte de *societat de l'espectacle* de Franquesa (2010, p.39), pel qual el mercat – en aquest cas vinculat als processos de gentrificació fallits – es considera una amenaça per aquells valors històrics, culturals o identitaris que es suposen com a constitutius de la qualitat patrimonial de l'objecte a protegir.

Entre el buit urbà i el conjunt monumental

El Conjunt Monumental del Turó de la Seu Vella de Lleida (CMTSVL) està situat en el tossal més alt de la ciutat, al centre del nucli urbà; consta de tres elements arquitectònics: la catedral de la Seu Vella (el seu element més reconegut sentimental i simbòlicament), el Castell del Rei o Suda i el conjunt de fortificacions i muralles. Els successos històrics al voltant d'aquest turó han sigut majoritàriament de caràcter bèl·lic, provocant una destrucció gairebé total de la majoria de la trama urbana que l'envolta: el casc antic, el barri del Canyeret. El fet més destacat que involucra aquest conjunt monumental és el seu tancament a la ciutadania durant dos segles i mig (1707-1948) per convertir-ho en caserna militar i en un camp de concentració de presos

republicans anomenat *El Castillo* (Pamplona, 2017). Durant la transició la titularitat del Conjunt Monumental passa a ser pública, motiu pel qual s'hi realitzen les primeres restauracions i reconstruccions per recuperar-lo: impulsades i reclamades pels Amics de la Seu Vella de Lleida (ASVL) – l'elit cultural lleidatana del moment – al·legant que la catedral és l'emblema – visual i sentimental – de tot un territori i la seua ciutadania. A partir de l'any 1993 es planteja la fita de declarar aquest conjunt monumental com a patrimoni de la humanitat per la UNESCO.

El pas que engega el procés de patrimonialització del Turó de la Seu Vella és la redacció del dossier oficial de la Candidatura a Patrimoni Mundial UNESCO, considerat un «atles historicoconstructiu» (Lacuesta (1997). Dins: IEI, 1997, p.81) que atorga valor científic al redactat final, ja que, per primera vegada, un equip multidisciplinari d'acadèmics i investigadors es coordinen per redactar un dels millors documents que recull la història, arquitectura, arqueologia, patrimoni, pintura i vinculació social sobre el Conjunt Monumental. Aquest primer document presenta el Conjunt Monumental com un *paisatge cultural*: que engloba la memòria, la fita monumental i el buit urbà. Segons la Convenció de 1972 (UNESCO, 1972, p.2), el paisatge cultural es defineix com a: béns culturals que representin l'obra conjunta entre l'home i la naturalesa – sigui monuments, conjunts o emplaçaments – que tingui un valor universal excepcional des del punt de vista històric, estètic, etnològic, antropològic, artístic o científic, i que al mateix temps, sigui capaç d'il·lustrar l'evolució de la societat humana i els seus diversos assentaments condicionats per l'entorn natural, forces socials, econòmiques, culturals, externes o internes (UNESCO, 2008, p.16). En el cas del Turó de la Seu Vella s'apostava per aquesta categoria al considerar que tots els requeriments necessaris es complien, i sobretot, per poder recollir les diferents visuals que oferia el Turó i que es podien observar *des del* Turó, suscitant nombrosos debats dins el primer equip de redacció.

El concepte de *paisatge cultural* és paradigmàtic i contradictori en si mateix: d'una banda, qualsevol paisatge acaba sent cultural ja que hi ha hagut l'acció humana per convertir-lo, a més, l'existència de les visuals d'un territori existeixen abans que la UNESCO normalitzés el concepte segons la candidatura de patrimoni mundial; i de l'altra banda, els propis conceptes de *paisatge cultural* i *valor universal excepcional* es converteixen en formes estanques i homogènies de comprendre i explicar el paisatge i la vinculació que una ciutadania, o cultura, hi pot tenir en el seu dia a dia, pressuposant aquestes com «fixed entities» (Douglas (1966). Dins: Herrzfeld, 2006, p.129).

Aquesta primera redacció del dossier de la candidatura queda aprovada pel “Consejo de Patrimonio del Ministerio de Cultura” el juny del 2015, però es desestima la categoria de *paisatge cultural* ja que es considera que no compleix els requeriments UNESCO necessaris. És en aquest moment quan es crea un segon equip de redacció de caràcter tècnic (2015) que situa la importància de la Candidatura UNESCO en fer entendre l'espai del Turó de la Seu Vella com un *conjunt monumental*. Així doncs, hi participen membres del Consorci, acadèmics de la UdL, ciutadans interessats i membres de l'AASVL, com el seu president.

Les dues pedres angulars que sustenten el segon dossier de la candidatura són els criteris IV¹ i VI² de la Convenció del 1972, que presenten el Turó de la Seu Vella com una «gènesis i síntesis»: sent el primer emplaçament de la ciutat i quins fets històrics amb impacte a nivell estatal i europeu

¹ «Ser un ejemplo eminentemente representativo de un tipo de construcción o de conjunto arquitectónico o tecnológico, o de paisaje que ilustre uno o varios periodos significativos de la historia humana» (UNESCO, 2008, p.23)

² «Estar directa o materialmente asociado con acontecimientos o tradiciones vivas, ideas, creencias u obras artísticas y literarias que tengan una importancia universal excepcional» (UNESCO, 2008, p.23)

– sobretot de caràcter bèl·lic – també acaben explicant la pròpia història local. Nogensmenys, l'explicació d'aquests fets històrics conflueix en la capacitat de resiliència del monument, que tot i haver estat convertit en caserna, tot i haver estat presó, aconsegueix sortir-se'n i es manté com a «far i talaia» de tot un territori. El redactat final de la candidatura s'entrega el 22 de desembre de 2018 a Barcelona, amb la intenció de ser acceptada en el “Consejo de Patrimonio Histórico Español” del proper any; per sorpresa de l'equip i sense prèvia notificació, les llistes per presentar candidatures van ser tancades en el “Consejo de Patrimonio de Primavera” del 2018 i fins l'any 2023, motius pels quals, ara per ara, el procés de patrimonialització del Conjunt Monumental del Turó de la Seu Vella de Lleida no ha acabat.

Com a zona d'esmoreïment del Conjunt Monumental, El Casc Antic de Lleida ha sigut escenari de nombrosos processos de reformes urbanístiques, fruit d'aquests contextos bèl·lics dels quals n'ha sigut escenari. Aquest processos ens porten a parlar del *buit urbà*: l'efecte de desconeixement i desvinculació de la ciutadania respecte al Turó de la Seu Vella arran de les destruccions i reformes que ha sofert, produint una manca de corpus teòric sobre tots els elements del Conjunt Monumental (que no es soluciona fins l'any 1991 amb el I Congrés Científic de la Seu Vella), i un escapçament generacional en la forma d'aproximar-se i relacionar-se amb el centre històric, el seu patrimoni i els seus serveis.

Malgrat les destruccions patides al Centre Històric i al Turó de la Seu, és interessant preguntar-se i conceptualitzar el valor simbòlic i de centralitat que continuen tenint aquests dos elements. Una de les respostes es podria situar en un article a la revista *Destino* de 1965 (Puig et al, 1965, p.37), on es parla del cas de Lleida com la:

“

[...] ciudad en colina, caso tipo del desarrollo orgánico en una ciudad a través de toda la Historia conservando siempre su integración al paisaje. [...] El Castillo y el Canyeret son zonas que no siguen el proceso del resto de Lérida y sin embargo ahí están, como testimonio del pasado, como ejemplo de una sociedad que tuvo una actuación responsable a través de su constitución y como vergüenza del olvido y abandono actual”. (Puig et al, 1965, p.37)

Imatge 1 | Seu Vella de Lleida

Imatge 2 | Panoràmica de la Seu Vella de Lleida des del barri de Pardinyes, a l'altra banda de les vies del tren

Font: Fotografies de l'autora.

La societat de l'espectacle

L'escena urbana i les ciutats són escenaris imprescindibles per al desenvolupament del capitalisme, i per tant, l'escenari orgànic on es canalitza la conflictivitat entre classes socials (Vilagrasa, 1990). Durant l'evolució del capitalisme s'entén l'espai urbà³ com, d'una banda, un projecte d'inversió de capital i manipulació a través del treball humà, i de l'altra, com un producte on generar, produir i acumular béns i serveis d'apropiació de plusvàlues – més enllà de ser una escena urbana. Aquest és l'escenari ideal on desenvolupar la *societat de l'espectacle*, terme definit per Guy Debord: la simulació de llocs, personatges, monuments, ambients històrics, etcètera, que responen a la voluntat de construir i oferir espais de socialització i consum prou atractius com per a que es confonguin amb l'escenari real, és a dir, amagar els problemes de caràcter social que s'hi poden enquistar.

El fet urbà⁴ queda sotmès a les regles de producció i reproducció del sistema capitalista, passa a ser un producte, més enllà de ser una escena urbana. Actua com a suport material dels processos d'acumulació (capital fix) i com a objecte mateix d'acumulació (mercaderia), donant lloc a tres tipus de situacions en les que es produeixen objectes concrets:

- espai urbà com a suport de la producció i de la circulació: conjunt d'inversions en sòls industrials, telecomunicacions etcètera per tal d'incrementar el capital fix disponible per augmentar la producció (Vilagrasa, 1990)
- espai urbà com a mitjà de consum col·lectiu: orientat a l'esfera de la reproducció de la força del treball (Vilagrasa, 1990)
- espai urbà com a mitjà de consum individual.

A més, a l'hora d'ordenar l'espai urbà entra en joc la política urbana i els efectes que tenen les decisions polítiques de les diferents administracions en la configuració del medi urbà (Vilagrasa, 1990), juntament amb les afectacions que tenen sobre les estratègies dels agents socials interessats en el fet urbà.

RESULTATS

Fruit de la seva trama urbana, hi ha hagut un desenvolupament diferent entre la part alta i la part baixa de la ciutat. En un total de 50 hectàrees situades entre el Turó de la Seu Vella i el riu Segre, per un costat trobem la part alta del Casc Antic – amb l'eix central al Carrer Cavallers –, escenari principal de nombrosos canvis arquitectònics al llarg dels segles, i per tant, amb menys edificis històrics, i la part baixa – el Carrer Major, l'eix comercial – el qual concentra el major nombre d'edificis històrics en un recorregut de 3,5 km convertint-se en el centre neuràlgic comercial de la ciutat. La disminució progressiva de l'activitat econòmica en la part alta del Casc Antic, juntament amb les dificultats topogràfiques i d'accessibilitat que presenta, han provocat una progressiva decadència de la zona, acompanyada de la creació d'un imaginari col·lectiu d'alteritat i de marginalitat social. Aquest imaginari queda reforçat

³ Espai físic propi dels nuclis urbans (ciutats).

⁴ Entès com els criteris de definició d'una ciutat com: el nombre d'habitants; l'hàbitat, la densitat i la continuïtat; l'activitat econòmica de la població; l'organització i la influència territorial; l'arquitectura i l'urbanisme; els estils de vida i les relacions socials; els serveis dels quals disposa (burocràtics, educatius, sanitaris, financers, culturals, d'oci) i les funcions econòmiques concentrades en l'activitat i ocupació del sector secundari i terciari.

i agreujat per processos com els de la *societat de l'espectacle* on la mediació entre residents del barri i la resta de ciutadans de Lleida s'ha regit per l'oferta de serveis de consum i oci en places concretes – les més properes al Conjunt Monumental –, majoritàriament amb bars i pubs coneguts per la seva oferta gastronòmica de qualitat i preus elevats, o bé per ser un lloc de compra-venda de droga barata i de mala qualitat. Uns espais i dinàmiques que no assegurin que els usuaris a la zona vulguin un arrelament; quan el producte que s'ofereix deixa de ser atractiu, necessàriament ha de mutar cap a d'altres espais o ofertes majoritàriament destinades a una vivència ràpida i consumista del barri.

Imatge 3 | Carrer Gairoles

Imatge 4 | Edifici actualment enderrocat situat al Carrer Cavallers

Imatge 5 | Detall de l'enllumenat del Carrer Cavallers

Imatge 6 | Façana lateral del Mercat del Pla fotografiada des del capdamunt del Carrer Tallada

Imatge 7 | Detall d'una de les botigues característiques «Totem» del Carrer Cavallers, actualment tancada

Font: Fotografies de l'autora.

Pel que fa al Conjunt Monumental, podem considerar-lo un espai amb agència pròpia, que no resulta aliè de les condicions de vida del seu barri més proper ni de les estratègies de mercat.

En el moment en què s'engega el procés de patrimonialització del Conjunt Monumental s'activa un mecanisme de defensa i resistència respecte del mercat, considerat una amenaça per aquells valors històrics, culturals o identitaris que es suposen constitutius de la qualitat patrimonial de l'objecte que en justifiquen la seva protecció (Franquesa, 2010, p.39). En el cas de Lleida, aquests mecanismes de defensa, discursivament, queden lligats a les *normalitzacions* regides per la «culturespeak» (Nielsen, 2011, p.286) de la UNESCO que pretenen presentar els patrimonis que es volen *guardar* dins de bombolles atemporals que poden no veure's afectades pels discursos de patrimonis dissonants actuals.

En essència, un procés de patrimonialització, segons Franquesa (2010) és una modalitat del *guardar* adequada per a les pautes d'acumulació dominant dins el sistema capitalista. Els objectes *guardats* obtenen un «valor transcendental» inherent vinculat a la identitat del grup, la conservació de la seva història específica i singularitat (Weiner (1992) i Godelier (1998). Dins: Franquesa, 2010, p.40-42). Així doncs, en iniciar-se un procés de patrimonialització es duen a terme tres processos (Franquesa, 2010, p.47-49-50): la *singularització* – procés de delimitació i segregació de les particularitats, història, pràctiques i discursos associats a l'objecte que li transfereixen validesa institucional –; la *valorització* – vinculació de l'objecte a discursos que actuen com a marcs de valors extraordinaris *sui generis*, aliens als valors econòmics –; i la *preservació* – la salvaguarda material de l'objecte guardat i reproducció de la seva forma de valor extraordinari.

La patrimonialització pren sentit en el moment pel qual es posen en evidència la «activación patrimonial» o la «puesta en valor» d'una essència del patrimoni prèvia a la seva patrimonialització; és a dir, per a poder ser efectiu, el discurs patrimonial suposa un objecte diferent i definit per un valor patrimonial *sui generis* vinculat a l'art, la història o la identitat (Franquesa, 2010, p.41). Atès que la identificació dels patrimonis no és neutral, i el propi patrimoni tampoc (l'objecte en sí o el fet en qüestió) els processos de patrimonialització actuen com una eina de legitimació d'un ordre social determinat (Connerton, (1989), Dins: Kisic 2016, p.49) que inevitablement entrarà en conflicte amb altres valors i interpretacions atorgades al mateix patrimoni, produint com a resultat un «patrimoni dissonant», anomenat per John E. Tunbridge i Gregory Ashworth (Kisic, 2016, p.50). En aquest punt és quan parlem de la relació bidireccional de patrimoni i memòria. Segons Smith (2006), el discurs autoritzat del patrimoni (DAP) actua com un marc que oculta la base ideològica en el qual es crea, regula i gestiona el patrimoni, i actua per neutralitzar-ne les dissonàncies dels que queden relacionats amb conflictes bèl·lics o memòries incòmodes. Van Geert i Roigé (2016) identifiquen que en els patrimonis involucrats amb conflictes bèl·lics, i en els propis processos de memòria, hi queda inserida la relació patrimoni-memòria: dos àmbits on els discursos patrimonials tenen una vessant política o polititzada.

Plans d'urbanisme i accions aplicades al Casc Antic

La tendència dels plans d'urbanisme aplicats al Casc Antic de Lleida ha girat entorn dues estratègies: la conformació de centralitat i la rehabilitació.

La principal formació política al capdavant dels plans d'urbanisme aplicats al Casc Antic de Lleida ha sigut el Partit Socialista de Catalunya (PSC), el partit històric al govern de la Paeria des de fa quaranta anys: des de les primeres eleccions democràtiques fins a l'any 2019, quan es forma un govern de tripartit compost per Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), amb Miquel Pueyo com alcalde, Junt per Catalunya (JxCAT) i El Comú de Lleida. Després d'un fort descontentament popular i social amb l'alcaldia del senyor Pueyo, a les passades eleccions municipals (2023) es torna a la tendència socialista a la Paeria, amb Fèlix Larrosa com alcalde⁵.

En la primera tendència, es vetlla per recuperar el caràcter d'espai central del Casc Antic, especialment del Turó de la Seu Vella degut al seu valor patrimonial. Les accions desenvolupades s'han centrat en la reurbanització d'espais, dotar d'interès paisatgístic el centre de la ciutat, i generar una normativa que permeti impulsar canvis que donin valor a l'espai urbà com a producte. Dins aquesta estratègia s'acullen els següents plans: Pla Especial del Canyeret (1983), Pla Especial del Centre Històric (1986), Pla Especial del Turó de la Seu Vella (1994).

Pel que fa al segon cas, en l'estratègia de la rehabilitació, es pretén generar un procés de normalització del barri, com si fos qualsevol altre barri de la ciutat. Les accions aplicades han concretat normatives urbanístiques centrades en espais individualitzats, tractant-los com espais d'actuacions aïllats. Emperò, cal destacar:

- a. La declaració d'Àrea de Rehabilitació Integral del Casc Antic (2006), la qual tracta aquest espai urbà com una problemàtica en si mateix que impedeix el desenvolupament humà del barri i que busca la renovació urbana, social i patrimonial d'aquesta zona.
- a. La declaració anterior queda integrada al Pla de Dinamització del Centre Històric (2014) el qual contempla un dels projectes de gentrificació més recents que ha viscut l'antic barri del Canyeret: el projecte "Districte del Mercat del Pla" (2014). El seu objectiu central era transformar el barri en un districte emprenedor que combinés comerç, cultura i innovació per potenciar la cohesió social i l'activitat diària. Els seus punts claus es van centrar en afavorir l'activitat de l'empresa privada de grans marques en un format de *retail* innovador, és a dir, botigues de caràcter efímer d'outlets i pop-ups. Amb tot, el projecte Districte del Mercat del Pla s'acaba l'any 2017 amb uns resultats deficitaris, fins al punt que JamSTORES (qui gestionava el projecte) va decidir rescindir la concessió i tancar el projecte⁶. El projecte del Districte del Mercat del Pla va rebre nombroses crítiques en la gestió i proposta per part de les entitats establertes al Casc Antic de Lleida, com el Casal de Joves de Lleida, l'Associació d'Artistes Promethea, l'Associació de Veïns del Centre Històric, Jaume I, del Pla de l'Aigua, de Plaça Ereta, el Cercle de Belles Arts, la FECOLL, AMPA Escola de Pràctiques I, o la Fundació Orfeó Lleidatà. Totes elles demanen una solució "estable i útil" per a l'edifici a través d'un procés participatiu que sigui beneficiós pel barri segons les seves necessitats⁷.

⁵ La Paeria (29 de maig de 2023)

⁶ Lleida Diari (2017)

⁷ Lleida.com (16 de gener de 2018)

Imatge 8 | Detall dels edificis, actualment enderrocats, del Carrer Gairoles vistos des del Carrer Cavallers, davant la plaça del «Districte del Mercat del Pla» aprofitant un solar del barri

Imatge 9 | Actuació d'enderrocament dels edificis del Carrer Gairoles vistos des del Carrer Cavallers

Imatge 10 | Plaça del «Districte del Mercat del Pla» creada per aprofitament d'un solar del barri

Imatge 11 | Actuació d'embelliment en el marc del festival Pot_fest

Imatge 12 | Estat actual de l'antiga plaça del «Districte Mercat del Pla». Es canvia el nom del projecte consumista per un mural que apel·la a la col·laboració i la comunitat

Font: Fotografies de l'autora.

- b. Pla d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM) aprovat l'any 2018, on es situa el Centre Històric i el barri de la Mariola⁸ com una de les prioritats en inversions, consolidacions d'habitatge, rehabilitació i renovació urbana per tal de quedar integrats en el teixit urbà i l'activitat cívica de la ciutat.
- c. Àrees d'Innovació Social i Urbana (AISU), aplicat durant l'any 2019, on es busca la regeneració urbana i social, la promoció de nous habitatges i el sanejament urbà a través, en aquest cas, de la demolició d'habitatges en mal estat on projectar-hi la construcció d'habitatges d'ús social. Durant aquest projecte és quan té lloc una de les accions d'embelliment aplicades al Centre Històric, la celebració d'un festival d'art urbà, el Lleida_potfest (2021), amb la participació d'artistes internacionals i locals. Segons declaracions de l'alcalde del moment Miquel Pueyo (ERC), aquest festival va posar en relleu que "[...] el Centre Històric és un bon lloc per passar-hi per fer-hi un tomb, que es pot travessar des de qualsevol indret i que s'hi està bé. [...] Molts dels ciutadans i ciutadanes de Lleida que han vingut no hi viuen, però tenen les seves arrels en aquest barri, que té una identitat singular, amb una problemàtica específica, que no resoldrem en sis mesos ni amb un any, però que tampoc hem de contribuir a estigmatitzar".⁹
- d. Pla Integral del Centre Històric (2025). Emmarcat dins el Pla de Barris de la Generalitat de Catalunya, ha comportat l'enderrocament dels números 34-36-38 del Carrer Cavallers destinats a la promoció de 20/22 habitatges de lloguer per promoure l'emancipació juvenil. Segons l'actual alcalde Fèlix Larrosa (PSC): "El pla integral del Centre Històric [...] serà aquell element de caràcter estratègic i operatiu que marcarà durant els propers cinc anys les actuacions que es faran a aquest barri, amb inversions importants. [...] el procés de reconversió és irreversible en totes les dimensions: la dimensió social, la dimensió econòmica i la dimensió urbanística i també aquelles que calen per avançar en un barri segur"¹⁰. Aquest Pla, amb una vigència de deu anys, pretén incorporar millores en l'habitabilitat a través de la nova construcció i espais verds, espais tipus *coliving*, impuls a nova activitat econòmica i la incorporació de nous perfils de veïns i veïnes. Un exemple de processos d'embelliment que s'estan realitzant en virtut d'afavorir la seva dinamització és la ubicació d'un espai de coworking "La Casa de Fusta", on també s'hi grava el podcast Cavallers 51 per part de l'agent Lleida Jove, i un nou projecte també de coworking però pensat per a cooperatives dins el Mercat del Pla.¹¹

⁸ Barri perifèric de la ciutat, creat durant els anys 60, que concentra amb pisos d'habitatges socials precaris l'onada de treballadors espanyols migrats que arriba a Lleida a la cerca de feina. Actualment la precarització dels habitatges i la pobresa dels seus veïns ha provocat que sigui un altre dels barris marginalitzats de Lleida amb fort estigma social.

⁹ La ciutat (29 d'abril de 2021)

¹⁰ La Paeria (19 de maig de 2025)

¹¹ La Paeria (25 d'octubre de 2024)

Imatge 13 | Mural del Carrer Alsamoras realitzat durant l'edició del Lleida_potFest

Imatge 14 | Mural de la muralista lleidatana Lily Brick situat al Carrer Sant Martí en motiu de la celebració del festival Mamapop

Imatge 15 | Mural del Carrer Carnicerías realitzat en motiu de l'edició del Lleida_potFest

Imatge 16 | Edificis del Carrer de Sant Andreu vistos des del Carrer Cavallers amb detall d'un dels solars del barri

Fons: Fotografies de l'autora.

Imatge 17 | Detall de la pintada «Ja volem el pa sencer» en un dels edificis del Carrer Cavallers situats en el solar que aprofitava el Casal Popular de Joves de Lleida per realitzar-hi activitats

Imatge 18 | Vista actual de l'antic solar utilitzat pel Casal Popular de Joves de Lleida fotografiat des de les escales de la façana del Mercat del Pla

Font: Fotografies de l'autora.

Pel que fa a la part baixa del Casc Antic, el Carrer Major, es troba amenaçat pel projecte de centre comercial “Promenade Lleida”, situat a l'Avinguda de Torres Salses (entre el barri dels Magraners i la Bordeta), amb una superfície comercial de 60.000 metres quadrats on es recollirà un hipermercat, establiments de mitjà format, una galeria comercial amb botigues, cinemes i locals de restauració. Aquest projecte està impulsat per Eurofund Group, un fons d'inversions de propietat privada amb operacions a Espanya i Portugal, Regne Unit i Itàlia, el qual es coneix per haver impulsat projectes com el centre comercial Puerto Venecia (Zaragoza).

Aquest projecte rep el suport de l'actual govern del PSC de la Paeria, al·legant que suposaria una reducció de la “fuga comercial” de 500.000 euros anuals cap a altres ciutats per les compres per internet (unes dades que mai s'han ratificat)¹². Per la seva part, l'Associació de comerciants de Lleida alerta que aquest projecte de centre comercial suposa una competència directa amb els comerços, sobretot locals, del Carrer Major, ja que podria provocar un buidatge definitiu d'aquest tipus de serveis al centre de la ciutat¹³.

¹² Nació Lleida (25 de juny de 2025)

¹³ Analític Lleida (20 de novembre de 2023)

Centres històrics: aparadors socials

Recollint les distincions entre «forma» i «substància» de Karl Marx, Franquesa (2010, p.52) cita l'exemple dels centres històrics que experimenten un procés de reforma urbanística: tracten d'eliminar qualsevol element que impedeixi l'apreciació del seu valor i que no es corresponen amb el discurs que atribueix valor a la zona en concret sota el concepte de «degradació» –brutícia, envelliment arquitectònic, males conductes o activitats il·lícites que impedeixin gaudir del seu valor i qualitat patrimonial –. Aquestes pràctiques de reforma comporten un embelliment d'una zona urbana concreta, al voltant del patrimoni que s'està patrimonialitzant, a través de dispositius culturals o discursos d'estetització turística per tal de potenciar-ne el «valor extraordinari». Processos com els descrits deriven en el que Guy Debord [1967] anomena com a «una cultura típica postmoderna amb mecanisme de mercantilització: entre la societat de l'espectacle i l'univers de la mercaderia capitalista» (Solà-Morales (1997). Dins: IEI, 1997, p.22). És el cas del Casc Antic de Lleida.

Com a emplaçament originari de la ciutat de Lleida, la principal característica del Casc Antic és la seva topografia accidentada i les pendents elevades de la trama irregular (com a herències de la ciutat musulmana i la medieval) ja que es troba situat en un dels turons més elevats de la ciutat, la Roca Sobirana. Els usos del seu sòl s'han repartit entre petites superfícies de parcel·les amb ús d'habitatge (en base a materials constructius deficientes que en dificulten l'habitabilitat) i grans superfícies amb usos d'espais institucionals en antics o actuals espais religiosos: com el cas del Parador Nacional situat a l'antic Convent del Roser, o la reconversió del modernista Mercat del Pla (antic mercat central de pagesos del pla de Lleida) en un espai polivalent per celebrar-hi actes i on, fins ara, hi havia instal·lada una associació d'artistes – Associació Cultural d'Artistes Promethea – que volia contribuir en la dinamització del barri com a pol de creació, trobada i exposició entre artistes, un espai viu culturalment, actiu artísticament. Actualment, aquesta associació ja no es troba en el Mercat del Pla ja que el govern actual del PSC ha decidit no renovar el contracte de cessió de l'espai per a les seves activitats.

Aquest, emperò, no va ser un cas aïllat, diverses entitats i organitzacions locals han volgut desenvolupar els seus projectes dins del Casc Antic com a punt de resistència als processos mercantilitzadors i gentrificadors que s'hi volien aplicar. És el cas del Casal de Joves de Lleida, nascut l'any 2012 arran de l'ocupació de l'antiga sala de ball Sala Europa amb l'objectiu de convertir-la en un nucli de trobada i autoorganització dels joves fora de les òrbites institucionals o empresarials, on hi neixen projectes com la festa major alternativa La Sirollada, tallers de balls populars per part de la Colla Bastonera del Pla de l'Aigua, campanyes a favor de l'habitatge digne i de condicions de treball i vida dignes per als temporers acampats al Casc Antic o la campanya en contra de la privatització de l'Antic Convent del Roser (BCIL) en transformar-lo en un Parador Nacional. Després del seu desallotjament, el Casal de Joves troba la seva nova seu en un espai cedit per l'Ajuntament a la cruïlla de carrer Cavallers amb carrer Tallada fins l'any 2021, on per pressions de la Paeria no es pot assumir el preu de lloguer que es demana i es veuen forçats a marxar i, actualment, ha quedat el projecte en standby; el local, emperò, no queda buit ja que s'hi instal·la una seu de l'Institut Municipal d'Ocupació (IMO).

CONCLUSIÓ

Actualment, el Casc Antic de Lleida continua sent un dels reptes pendents de la Paeria, després dels nombrosos fracassos aplicats en la seva zona que, en essència, han buscat un model de dinamització social poc equilibrat amb les necessitats del barri – com, per exemple, un parc d'habitatge social assequible i digne, millora de les instal·lacions i serveis adequats a reduir les situacions de sensellarisme i tràfic de drogues recurrents en els carrers – i amb una manca d'inversions públiques en la rehabilitació d'edificis i actuacions estructurals. A més, els projectes urbanístics aplicats no han trobat una centralitat en potenciar el poc patrimoni que hi queda com a quelcom intrínsec a la realitat quotidiana del barri. La forta dicotomia entre la part alta del Casc Antic i la seva part baixa genera una diferència d'interessos que ha provocat una anàlisi i un tractament individualitzat dels espais, fomentant-ne el seu aïllament respecte la resta de centre històric i, per extensió, de la ciutat.

Un dels problemes principals, a més, és la propietat privada de la gran majoria de solars o immobles en males condicions, els propietaris dels quals no es fan càrrec de la seva demolició o dificulten la rehabilitació dels mateixos al haver d'engegar tot un seguit de negociacions amb la Paeria per poder tirar endavant la construcció d'habitatge públic. Per altra banda, quan la Paeria aconsegueix absorbir la propietat d'aquests immobles, o bé dels solars, no disposa de suficient inversions econòmiques per tirar endavant aquesta nova flota – o d'agents que vulguin apostar socialment pel barri per establir-hi el seu negoci o el seu edifici destinat a habitatge social –. Així mateix, els nous habitatges de protecció oficial no responen a les necessitats de les famílies del barri principalment per les seves dimensions. En l'existència i convivència d'aquests solars buits amb la realitat quotidiana del barri, i mentre no es finalitzin totes les obres de construcció d'aquests habitatges, s'està optant per omplir aquests solars amb ofertes d'activitats comercials o d'oci de caràcter temporal – com escenaris per la Festa Major de Sant Miquel.

Imatge 19 | Vista del solar adjacent a l'església de Nostra Senyora dels Dolors situada en el número 26 del Carrer Cavallers, davant del Parador Nacional del Roser. Es pot apreciar la runa de l'antiga sagristia

Imatge 20 | Vista de la passarel·la que dona accés al jaciment de l'antic Call Jueu, fotografiada des del solar de l'antiga sagristia de l'església de Nostra Senyora dels Dolors

Font: Fotografies de l'autora.

Imatge 21 | Detall de les runes de l'antiga sagristia de l'església de Nostra Senyora dels Dolors, on es pot veure la porta d'accés a la nau central

Imatge 22 | Detall dels edificis adjacents al solar de l'antiga sagristia de l'església de Nostra Senyora dels Dolors

Font: Fotografies de l'autora.

En aquest context – i immers en els processos d'embelliment, esteticització i gentrificació del barri – el procés de patrimonialització del Conjunt Monumental de la Seu Vella ha esdevingut una de les pedres angulars d'aquests plans d'urbanisme aplicats en la seva zona d'esmoreïment que no han apostat pel patrimoni i la cultura. És el cas de la privatització de l'Antic Convent del Roser, reconvertit en Parador Nacional, o l'abandonament de les restes arqueològiques excavades del Call Jueu, que en un intent de reactivació patrimonial i dinamització del barri es deixen al descobert afavorint la instal·lació de campaments de temporers i persones sense llar en ple centre de la ciutat.

Imatge 23 | Vista del Carrer Cavallers des de la passarel·la que dona accés al jaciment del Call Jueu

Imatge 24 | Vista del jaciment del Call Jueu

Font: Fotografies de l'autora.

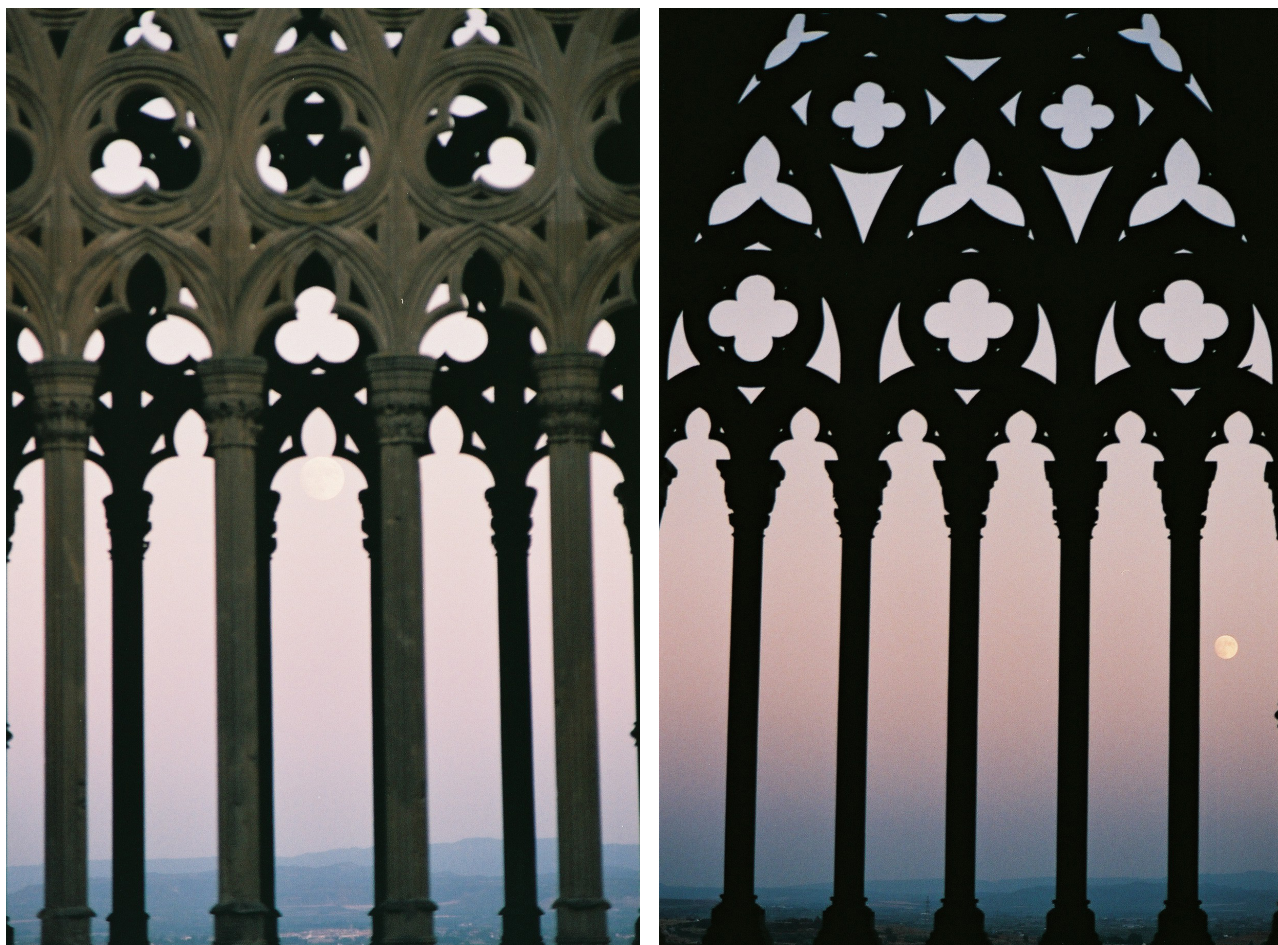
Alhora, és un procés no acabat i que presenta una particularitat: parteix des d'un escapçament del seu objecte principal – el Turó de la Seu Vella – respecte la funció pel qual va ser construït. L'efecte del *buit urbà* com a eix vertebrador en aquest escapçament ha provocat un salt generacional en la vinculació ciutadana – més enllà d'activitats d'oci i consum cultural – al voltant de les instal·lacions del Turó. Per altra banda, pèrdua dels usos originals dels elements arquitectònics del Turó ha provocat que la unió principal amb la ciutadania fos a través del simbolisme i les visuals del campanar de la Seu Vella. Per aquesta raó es comença el projecte del dossier de la candidatura a patrimoni mundial en relació al *paisatge urbà*: per poder justificar un simbolisme no litúrgic al voltant d'una catedral despullada dels seus usos originals; per poder parlar des de la memòria i l'oblit en relació als fets destructius i bèl·lics que van afectar al Turó i al barri del Canyeret; per poder explicar i justificar l'efecte que el *buit urbà* ha provocat en les generacions lleidatanes a partir del 1948, influint en aquesta «autoestima lleidatana» de creure que la ciutat no té res, o que ja és suficient tot el que té.

Situar aquests dos factors principals – el *buit urbà* i el desconeixement per part de la ciutadania sobre el corpus de coneixements dels elements del Turó – provoca que el procés de patrimonialització del Conjunt Monumental del Turó de la Seu Vella no hagi començat des de l'àmplia majoria de la població per recollir les seves vivències que construeixen el patrimoni – tasca difícil d'aglutinar i analitzar sense tenir en compte múltiples variables com el gènere, la classe, l'edat o procedència -. Recollint les anàlisi de Franquesa (2010), situï el conjunt monumental del Turó de la Seu Vella com un objecte *guardat* el seu «valor transcendental» del qual s'hagi construït des d'unes veus ciutadanes – com la de l'Associació d'Amics de la Seu Vella de Lleida i el Consorci del Turó de la Seu Vella de Lleida – que ja participaven del propi discurs patrimonialitzador vinculat a la «culturespeak» abans que pogués començar el procés de la candidatura, ja que identificaven en els elements del Turó uns valors transcendents que s'han de preservar i *guardar* degut a la seua importància històrica, social i identitària per part d'una comunitat en concret.

El passat bèl·lic del Casc Antic ha quedat imperant en la construcció social del barri: passa de ser un entorn militaritzat on no s'hi podia accedir a convertir-se en un barri socialment marginalitzat, afavorit, a més, per unes edificacions molt envellides amb materials deficitaris que provoquen el seu enderrocament deixant al descobert descampats i parcel·les amb esquelets d'antics habitatges. Si a aquest fet li sumem l'ambient de marginalització i alteritat al qual es troba sotmès el barri del Casc Antic – un procés no solucionat i agreujat per les polítiques d'urbanisme aplicades –, ens trobem en una alterització dels veïns que hi viuen, els quals no tenen recollida la seva veu i vot en espais de participació, debat i decisió ciutadana afavorint aquesta dicotomia entre “autòctons” i “immigrants”.

Finalment, el tancament d'un procés de patrimonialització d'aquestes característiques com el del Turó de la Seu Vella tant sols s'aconseguirà a través de dos objectius: en el moment pel qual es coordinin d'altres processos de patrimonialització que ajudin a revertir l'efecte del *buit urbà* però amb la resta dels patrimonis i zones de la ciutat, d'una banda, i quan la zona d'esmoreïment – l'antic barri del Canyeret – tingui resoltes les problemàtiques de condicions socials i de vida per als seus veïns, trencant amb la paraula «degradat». Per fer-ho, fa falta posar al centre la participació ciutadana dels veïns del barri i repensar l'espai públic des d'un punt de vista que afavoreixi la inclusió, no l'amuntegament ni la marginalització dels seus veïns.

Imatges 25 i 26 | Detall d'un dels finestrals del claustre de la Seu Vella de Lleida

Font: Fotografies de l'autora.

Fonts de finançament

La present investigació no ha rebut cap tipus de fons de finançament.

Declaració de conflictes d'interessos

L'autora de l'article declara no tenir conflictes d'interès financers, professionals o personals que hagin pogut interferir inapropiadament en aquest treball.

BIBLIOGRAFIA

- Analític Lleida (20 de novembre de 2023). Associacions que representen més de 3.000 comerços de Ponent signen un manifest en contra del projecte de Torre Salses. *Analític Lleida*. URL permanent: <https://analiticleida.cat/p/associacions-que-representen-mes-de-3-000-comercos-de-ponent-signen-un-manifest-en-contra-del-projec>
- Consorti del Turó de la Seu Vella de Lleida. (sa). *La Seu, camp de concentració*. Consorci del Turó de la Seu Vella de Lleida. Recuperat el 17 de maig de 2021, de <https://www.turoseuvella.cat/ca/el-conjunt-monumental/petites-histories/la-seu-camp-de-concentracio>
- Cuit Campayo, D. (2016). *El Casc Antic de Lleida: Anàlisi i Avaluació dels processos de transformació urbana*. (Tesi doctoral). UPC Barcelonatech: Escola Tècnica Superior d'Enginyeria de Camins, Canals i Ponts
- Franquesa, J. (2010). Una aproximación al patrimonio des de la antropología económica: la patrimonialización como guardar. Dins C. Del Mármol, J. Frigolé, S. Narotzky (Coord.) *Los lindes del patrimonio. Consumo y valores del pasado* (p.39-58). Icaria Editorial, Institut Català d'Antropologia
- Herzfeld, M. (2006). Spatial Cleansing. Monumental Vasculity and the Idea of the West. *Journal of Material Culture*. Vol 11 (1/2), 127-149. <https://doi.org/10.1177/1359183506063016>
- Institut d'Estudis Ilerdencs (1997). *Conservació del patrimoni monumental en la perspectiva del tercer mil·lenni*. Edicions de l'IEI
- Kisic, V. (2016). *Governing Heritage Dissonance. Promises and Realities of Selected Cultural Policies*. European Cultural Foundation; Riksbankens Jubileumsfond
- La ciutat. (29 d'abril de 2021). El Centre Històric llueix cinc murals de destacats artistes urbans fruit del Lleida_potFest. *La ciutat*. Recuperat 25 de setembre de 2025, de https://laciutat.cat/laciutatdelleida/lleida/el-centre-historic-llueix-cinc-murals-de-destacats-artistes-urbans-fruit-del-lleida-potfest_204265_102.html
- La Paeria. (29 de maig de 2023). La llista del PSC-UNITES-CP, encapçalada per Fèlix Larrosa, guanya les eleccions municipals a Lleida. *Paeria de Lleida*. Recuperat 25 de setembre de 2025, de <https://www.paeria.cat/ca/actualitat/noticies/el-psc-units-cp-encapcalat-per-felix-larrosa-guanya-les-eleccions-municipals>
- La Paeria. (25 d'octubre de 2024). Proposta per habilita un espai de coworking amb tretze entitats cooperatives de Lleida al Mercat del Pla. *Paeria de Lleida*. Recuperat 29 de setembre de 2025, de <https://www.paeria.cat/ca/serveis/coworkingcasadefusta/espais>
- La Paeria. (19 de maig de 2025). Larrosa: "El procés de transformació del Centre Històric és irreversible". *Paeria de Lleida*. Recuperat 30 de setembre de 2025, de <https://urbanisme.paeria.cat/planejament-i-habitatge/noticies/larrosa-201cel-proces-de-transformacio-del-centre-historic-es-irreversible>
- Lleida Diari. (sense data). La Paeria rescindirà la concessió del Mercat del Pla i el tornarà a licitar. *Lleida Diari*. Recuperat 4 des setembre de 2025, de <https://www.lleidadiari.cat/paeria-rescindira-concessio-del-mercat-del-pla-tornara-licitar>
- Lleida.com(16degenerde2018). Els veïns instensen a obrir el Mercat del Pla, que fa 10 mesos que està tancat. *Lleida.com*. Recuperat 5 de setembre de 2025, de <https://www.lleida.com/noticia/canal/els-veins-isten-reobrir-el-mercat-del-pla-que-fa-10-mesos-que-esta-tancat>

- Nació Lleida. (25 de juny de 2025). Larrosa demana “evolucionar” al comerç local davant l'arribada de Torre Salses. *Nació Lleida*. Recuperat 6 de setembre de 2025, de <https://naciodigital.cat/lleida/politica/larrosa-demana-evolucionar-al-comerc-local-davant-larribada-de-torre-salses>
- Nielsen, B. (2011). UNESCO and the «right» kind of culture: Bureaucratic production and articulation. *Critique of Anthropology*, 31(4), 273-292. <https://doi.org/10.1177/0308275X11420113>
- Pamplona, G. (2017). *El camp de concentració franquista de la Seu Vella de Lleida (1938-1940)*. Treball Final de Grau, Universitat de Lleida. <https://repositori.udl.cat/bitstream/handle/10459.1/66639/gpamplonam.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Puig, Doménech, Espinàs i Bohigas (1965). Lérida, caso típico de ciudad colina. ¿Qué debe hacerse en el Canyeret?. *Destino: Año XXVIII*, (1440), 37-43.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- UNESCO. (1972). *Convención sobre la protección del patrimonio mundial, cultural y natural*. UNESCO
- UNESCO. (2008). *Directrices Prácticas para la aplicación de la Convención del Patrimonio Mundial*. UNESCO
- Van Geert, F; Arrieta Urtizberea, I i Roigé, X. (2016). Los museos de antropología: del colonialismo al multiculturalismo. Debates y estrategias de adaptación ante los Nuevos retos políticos, científicos y sociales. *OPIS*, (16), 342. <https://periodicos.ufcat.edu.br/Opsis/article/view/36932>
- Vilagrassa, J. (1990). *Creixement Urbà i Agents de la Producció de l'Espai: El Cas de la Ciutat de Lleida (1940-1980)* (1a ed.). Universitat de Barcelona.

Fitxa bibliogràfica:

Moncasí Borràs, J. (2025). Cartografia visual: Anàlisi de les aplicacions dels plans d'urbanisme del Casc Antic de Lleida a través de la fotografia analògica. *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 41(2), 261-280. <https://doi.org/10.56247/qua.565> [ISSN2385-4472]

